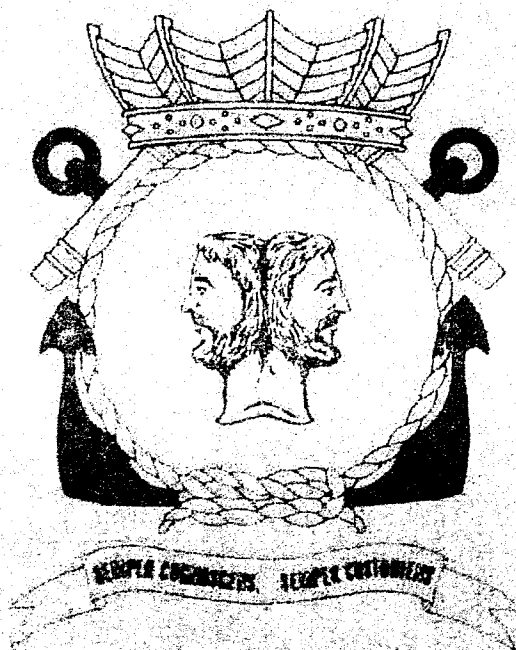

De Cirkel

Vereniging
Janus

4^e jaargang nummer 1

Uitgave van de vereniging van personeel van de voormalige
Marine Inlichtingendienst

-T 2044

Inhoudsopgave

Van de voorzitter	blz. 1
Convocatie ledenvergadering 6 maart 2001	blz. 2
Notulen ledenvergadering 30 maart 2000	blz. 2 en 3
Samenstelling Janus bestuur	blz. 4
Oproep beheerscommissie Traditiekamer	blz. 5
Janus excursie Amsterdam	blz. 6
Boekbesprekingen	blz. 7 en 8
In Memoriam	blz. 9
Voor U gelezen in het Marine Nieuws	blz. 10
Het zakboekje is voltooid verleden tijd	blz. 10
Janus lid wordt voorzitter van de KVMO	blz. 10
MID magazine 'Ingelicht'	blz. 10
Jaarverslagen MID en BVD	blz. 11 en 12
Tempo Doeloe: 'Russische wapens in Hollands schip'	blz. 13
Voor U geknipt uit 'Ingelicht'	blz. 13
Tempo Doeloe (2): 'De officier belast met de inlichtingen'	blz. 14
Nogmaals de Kursk	blz. 15 t/m 19
Ledenlijst Janus	blz. 20

V an de voorzitter

In het prille begin van het nieuwe millennium zullen we als vereniging ons eerste lustrum gaan vieren. Ons bestuurslid Cees van der Giessen heeft het voortouw hierin. Een dagvullend programma met een 'nat' thema staat het bestuur voor ogen. Mocht U trouwens zelf nog ideeën hebben laat het Cees dan weten. Meer nieuws hierover uiteraard op de komende algemene ledenvergadering.

Het is ook goed om even stil te staan bij de verenigingsactiviteiten van het afgelopen jaar. Op 22 maart was het bestuur, op uitnodiging van de directeur (D) MID, generaal majoor der mariniers J.A. van Reyn, aanwezig bij de presentatie van het boek 'De Militaire Inlichtingen Dienst 1914-2000' van Dick Engelen. In dit boek wordt ook aandacht besteed aan de MARID. Voor mij was nieuw dat één van de voorlopers van de MARID, de 'Marine Intelligentie Dienst' heette. Tijdens de laatste algemene ledenvergadering op het MVKV hield 'D' een helder en boeiend betoog over de 'MID' nieuwe stijl. Meest opvallende organisatorische verandering is dat de MID nog slechts twee, nevingeschikte, hoofdzuilen kent, een productiezuil (de I&V activiteiten) en een ondersteunende zuil (onder meer personeel en economisch beheer).

De concentratie van de MID op het van Alkemade complex bracht mij ertoe om bij mijn dankwoord 'D' te verzoeken een vergaderzaal te doen benoemen naar een bekende MARID persoonlijkheid. In deze Cirkel wordt U elders opgeroepen een voorstel in te sturen.

Er was ook treurig nieuws. Ons lid Ria van der Willigen (ex. sectie IIId), Willem Kloos (ex. hoofd III) en de echtgenote van Hans Kleinsman ontvielen ons. De nabestaanden wens ik veel sterkte toe.

In september was er ons gebruikelijke uitstapje. Het werd Amsterdam, met koffie en cake op het MKAD-complex, rondleiding in het Maritiem museum en KM traditiegetrouw een prima blauwe hap.

Voor velen weer een gelegenheid om elkaar te ontmoeten en bij te praten. Met dank aan de organisator Peter Stiphout.

Tenslotte nog een woord over het MARID-erfgoed. De toezegging van uw zijde omtrent memorabilia is nog wat mager. Duik nog eens in uw oude spullen op zolder of kelder. Ons komend lustrum is een goed moment om het MARID-erfgoed gestalte te geven. De naamgeving van een MID vergaderzaal zal daarbij hoop ik centraal staan.

Last but not least, wens ik u allen, mede namens de overige bestuursleden, een in alle opzichten gezond en voorspoedig jaar 2001 toe.

Ronald A. Knoth

Prettige
Kerstdagen
en een Gelukkig
Nieuwjaar

Convocatie

Op dinsdag 6 maart 2001 zal de vijfde jaarvergadering van onze Vereniging worden belegd, waarvoor als locatie is gekozen het officiersverblijf bij het Marinevliegkamp Valkenburg.

Als gastspreker is voor deze gelegenheid uitgenodigd de heer **Drs. Ben de Jong**, universitair docent bij het Oost Europa Instituut van de Universiteit van Amsterdam. Hij zal spreken over de 'Opkomst en ondergang van de KGB'. Aansluitend op de vergadering volgt een informele bijeenkomst, waarbij de leden als gast van het bestuur worden uitgenodigd.

De voorlopige agenda voor deze vergadering is als volgt:

- 19.30: zaal open, aankomst deelnemers vergadering;
- 20.00: aanvang vergadering, met o.a. de agendapunten:
 - begroting 2002,
 - verslag kascommissie,
 - verkiezing bestuursleden,
 - verslag Voorlopige Beheercommissie Traditiekamer;
- 20.30: pauze;
- 20.45: voordracht gastspreker;
- 21.30: aanvang informele bijeenkomst;
- 22.30: einde vergadering.

Statutair treden drie bestuursleden af. Twee bestuursleden stellen zich herkiesbaar, één bestuurslid is in verband met uitzending niet herkiesbaar. Overige kandidaten voor een bestuursfunctie dienen dit uiterlijk 1 maart 2001 kenbaar te maken aan het bestuur.

Zowel de agenda als de overige stukken liggen ter inzage voor aanvang van de vergadering.

Notulen ledenvergadering van 30 maart 2000 gehouden in de Longroom van het Marine Vliegkamp Valkenburg

1. Opening

Ten 20.00 uur opent de voorzitter de vergadering. Er zijn behoudens het bestuur 30 leden aanwezig. Van Felix Bakker, Langenberg, De Knijff, Kesteloo, Kamerling, Van der Giessen, Tempelaar en Meulmeester zijn berichten van verhindering ontvangen.

2. Mededelingen voorzitter

De voorzitter staat een ogenblik stil bij het overlijden van het lid van de vereniging Ria van der Willigen als gevolg van een tragisch ongeval aan boord van één van Harer Majesteit's oorlogsbodems en het overlijden van de echtgenote van het lid Kleinsman.

De voorzitter memoreert aanwezig te zijn geweest bij de presentatie op 22 maart 2000 van het boek 'De militaire inlichtingendienst 1914-2000' van Dick Engelen.

3. Notulen 1999

De notulen van de vergadering van 1 april 1999 worden gearresteerd.

4. Mededelingen penningmeester

De penningmeester brengt verslag uit aan de hand van een balans, een staat van baten en lasten en een begroting. De tocht naar het MVKV heeft een batig saldo opgeleverd. Het ledental groeit gestaag, er zijn 6 leden afgevallen (1 overleden, 2 wanbetalers geroyeerd en 3 vertrokken op eigen verzoek). Bij de begroting wordt uitgegaan van 130 leden. Op een voorstel van één van de leden wordt overwogen het saldo van de Postbank zo veel mogelijk op een rentedragende rekening te zetten.

5. Begroting 2001

De begroting wordt goedgekeurd.

6. Verslag kascommissie

Het bestuur wordt na een vlammend betoog van de voorzitter van de kascommissie décharge verleend.

7. Verkiezing bestuursleden

Sandberg en Stiphout worden bij acclamatie herkozen.

8. Verkiezing kascommissie

Radstake en Nagtegaal worden herkozen. C. ten Hoeve wordt als reservelid aangenomen.

9. Verkiezing beheerscommissie traditiekamer

De eerste rapportage in de Cirkel zal verder worden uitgewerkt en tijdens het lustrum in 2001 zal de eindvisie moeten worden gepresenteerd. DMID is op de hoogte en ondersteunt het idee van harte. Het voorstel moet wel uit de vereniging komen en bij de MID worden gepresenteerd. De voorzitter verwijst naar ontwikkelingen bij de MID, bijvoorbeeld de omstandigheid dat er een personeelsblad in ontwikkeling is. Er zou binnen de MID ruimte zijn voor een vereniging als de onze. De suggestie wordt besproken een zaal in het nieuwe onderkomen van de MID te vernoemen naar een Marid persoon.

De Luid en de Lamid hebben geen vergelijkbare vereniging, wel een contactgroep en zij hebben geen belangstelling voor de traditiekamer. Bij de SMID is een verzameling oud materiaal aanwezig, grotendeels afkomstig van de landmacht. De traditiekamer van de Marid moet binnen de MID worden ondergebracht. Het materiaal moet zo snel mogelijk geïnventariseerd en zo veel mogelijk veiliggesteld worden. Een suggestie uit de vergadering is om de leden schriftelijk te vragen of zij bereid zijn eventueel in bezit zijnde voorwerpen af te staan, welk idee door de voorzitter aan de commissie wordt aanbevolen. De vergadering stelt vast dat de inbreng van leden essentieel is. Tot slot van de discussie wordt de commissie geïnstalleerd.

10. Rondvraag

J.G. Coster vraagt naar de plannen voor het lustrum 2001, in antwoord waarop de voorzitter van de ad hoc lustrumcommissie T. Visser mededeelt dat de plannen in ontwikkeling zijn, en dat die hoogstwaarschijnlijk een vaartocht met diner zullen behelzen. Het lustrum is toegankelijk voor leden van Janus met hun partners.

De voorzitter merkt nog op dat de najaarsbijeenkomst zal vallen in eind september 2000 met als doel de Marinekazerne Amsterdam met een bezoek aan het scheepvaartmuseum.

Op een vraag van het lid Ruitenbergh antwoordt de voorzitter dat het niet mogelijk is een combinatie met Sail 2000 aan te gaan, omdat dat in verband met de drukte onmogelijk is. Bestuurslid Platje roept op tot levering van kopij voor de Cirkel.

11. Voordracht DMID

Na een korte pauze houdt DMID een uiterst boeiend betoog over het wel en wee van de MID, die, zo lijkt het, onder zijn leiding in de vaart der volkeren wordt opgestoten. De reorganisatie zal een structuur opleveren die aangepast is aan moderne tijden.

12. Sluiting

De voorzitter sluit op een laat uur de vergadering na een geanimeerd vragenuur.

BESTUUR VERENIGING "JANUS"

(samenstelling: 14-10-2000)

Voorzitter:

R.A. (Ronald) Knoth

Tel. privé

GSM

Secretaris:

Jhr. Mr. E.A.C. (Edwin) Sandberg

Tel. privé

Tel. werk

GSM

E-mail:

Penningmeester/

2° secretaris:

P. (Peter) Stiphout

Tel. Privé

GSM

E-mail:

Lid:

A.H. (Bert) van Ameijde

Tel. privé

Tel. werk

Lid:

C. (Cees) van der Giessen

Tel. privé

Fax

Tel. werk

GSM

E-mail:

Lid/redakteur Cirkel:

G. (Wies) Platje

Tel. privé

Fax

GSM

E-mail:

Lid:

T.J.B. (Tom) Visser

Tel. privé

Tel. werk

E-mail:

Liaison KM:

M. (Rienus) Blokland

Tel. privé

Tel. werk

Oproep van de Voorlopige Beheerscommissie Traditiekamer

Onderwerp: MARID-erfgoed

Waddinxveen, oktober 2000

Geachte leden,

Op de in het voorjaar gehouden jaarvergadering is door het bestuur een Voorlopige Beheerscommissie Traditiekamer benoemd. Deze bestaat uit de heren A.H. van Ameijde, C. ten Hoeve, A.H. Kokee en B.C. Takx.

De aanvankelijke bedoeling was een Traditiekamer MARID op te starten c.q. in te richten en dit dan "ter leringhe ende vermaeck", maar ook en vooral om "onze" oude MARID niet helemaal in de vergetelheid te laten wegzinken. Eén en ander zou dan in de burelen van de 'nieuwe' MID te Den Haag gelokerd kunnen worden.

Echter de werkelijkheid tot heden gebiedt ons te constateren, dat een 'echte' traditiekamer wat te hoog is gegrepen, maar dat anderzijds het vullen van enkele vitrines met historische MARID-memorabilia zeer wel mogelijk is.

Om dit te doen slagen verzoeken wij u allen nogmaals, en ten leste, dringend om eens in uw eigen oude spullen een zoekslag te maken met het doel na te gaan of zich daartussen iets bevindt (foto's, modellen, brieven of 'whatever') dat U aan Janus ter beschikking kunt stellen dan wel schenken.

Een tweede idee dat vorm gaat krijgen en waarmede de huidige directeur MID akkoord lijkt te gaan, is het vernoemen van een ruimte of vergaderzaal bij de MID naar één van onze vroegere MARID-mensen, die een wezenlijke betekenis en waarde in onze historie heeft gehad.

Zeer gaarne uw reacties, suggesties, etc. naar één van onderstaande leden van de Voorlopige Beheerscommissie.

Met vriendelijke groet,

A.M. van Ameijde

[Redacted signature]

C. ten Hoeve

[Redacted signature]

A.H. Kokee

[Redacted signature]

B.C. Takx

[Redacted signature]

Het Janusbestuur onderschrijft van harte de
hierboven gedane oproep voor naamsuggesties.
Graag zien wij Uw reactie hierop tegemoet.

M

aritiem-culturele dag voor JANUS

Al weer voor de vijfde achtereenvolgende keer een Janus excursie.

In verband met de beoogde maritieme sfeer werd deze keer gekozen voor een bezoek aan het Nederlands Scheepvaartmuseum te Amsterdam. Gezien de ligging van het museum lag het voor de hand dat gepoogd zou worden gebruik te maken van de kazernefaciliteiten, zoals parkeren en een lunch. Zonder aarzelen werd ons verzoek door de kazerneleiding gehonoreerd en mede door de gastvrijheid van de Koninklijke marine kon dan ook aan het sociale aspect op deze dag wederom ruim aandacht worden besteed.

Zo toog op donderdag 28 september een groep van veertig leden, waarvan diversen door hun partner vergezeld, op naar onze hoofdstad.

Wat tegen zat was het weer. Tengevolge hiervan zat op veel plaatsen het verkeer in Nederland helemaal vast. Zo kwamen vele deelnemers nog maar net op tijd en konden zij slechts kort genieten van de traditionele koffie met cake en het gezelschap van hun oud-collega's. Het weerzien met deze oud-collega's leverde vele hartelijke begroetingen op en had dan ook al gauw weer een hoog reünie gehalte. Tijdens het ochtendgedeelte van het bezoek aan het museum werd door een tweetal gidsen op plezierige wijze een bijzonder interessante rondleiding verzorgd voor de in twee groepen gesplitste deelnemers. Tegen het middaguur ging het gezelschap terug naar de marinekazerne waar in het Huishoudelijke dienst complex het aperitief kon worden gebruikt en vervolgens geluncht (rijsttafel) werd. Gedurende het aperitief en de lunch was de sfeer zeer geanimeerd. Aan het eind van de maaltijd werd door de voorzitter, als dank voor de genoten gastvrijheid, een exemplaar van het boek 'De Marid' aangeboden aan de commandant van de Marinekazerne Amsterdam, kapitein ter zee R.A.F. Leertouwer.

Met het museum was overeengekomen dat de deelnemers na de lunch konden terugkeren om "op eigen doft" het museumbezoek voort te zetten. Van deze gelegenheid werd door diverse leden dan ook gebruik gemaakt.

'Als dank voor het aangenaam verpozen'

Boekbespreking

B *lind Man's Bluff* door Sherry Sontag en Christopher Drew. New York, 1998.

ISBN I-891620-08, 352 pagina's.

Dit in 1998 verschenen boek pretendeert het 'onvertelde' verhaal te zijn over de Amerikaanse spionage met onderzeeboten.

Onderzeebootpersoneel is van huis uit niet erg loslippig en over inlichtingen operaties met onderzeeboten na de tweede wereldoorlog is inderdaad nog maar weinig gepubliceerd.

Het boek bevat een schat aan informatie over naoorlogse onderwater spionage.

Een overgroot deel van de informatie in dit rijk gedocumenteerde boek is afkomstig uit interviews met voormalige medewerkers van inlichtingendiensten, onderzeebootpersoneel, voormalige stafofficieren en van vele andere bronnen uit zowel de voormalige Sovjet Unie als uit de Verenigde Staten.

Het verhaal begint in 1949 wanneer Harris M. Austin aan boord van USS Cochino geplaatst wordt met de opdracht om met behulp van weinig geavanceerde interceptie apparatuur in de nabijheid van Murmansk elektronische signalen van de Noordelijke Vloot op te vangen.

Deze missie werd gevolgd door vele andere, waarbij Sovjet uitzendingen vanaf walstations en het blootleggen en aftappen van kabels in zowel de Atlantische Oceaan en de Stille Oceaan het doel van de missie was.

Toen nucleair voortgestuwde onderzeeboten, met een veel grotere actieradius beschikbaar kwamen, werden de commandanten steeds

stoutmoediger. Nu konden zij voor veel langere perioden op station blijven, op elke diepte opereren, zich onder de ijskap verschuilen en andere onderzeeboten langdurig volgen.

Het voorbeeld van het plaatsen van een elektronische 'aftap' op een onderzeese kabel in de Zee van Okhotsk en het daarna regelmatig ophalen van de databanden van deze recorder, laat zien waartoe een onderzeeboot bemanning, onder het oog van de tegenstander, in staat is.

Later voerden onderzeeboten herhaaldelijk dit soort operaties uit in de Barentssee. Hierbij werd zelfs een recorder ingezet die gevoed werd met energie uit een kleine kernreactor.

Operaties in de Barentssee waren zeer risicovol vanwege de aanwezigheid van veel Sovjet onderzeeboten en andere marine eenheden.

Het verzamelde materiaal werd afgeleverd bij de National Security Agency (NSA) waar de inhoud werd geanalyseerd.

Omtrent de waarde van de op deze manier verzamelde informatie werden nimmer officiële mededelingen gedaan, maar gezien het feit dat deze dure operaties vrijwel continue werden en worden uitgevoerd, mag worden aangenomen dat de opbrengst zeer lonend is.

Als hoofd van de Amerikaanse marine inlichtingendienst had Schout bij Nacht J.L. Buts het plan om een Sovjet kabel op de bodem van de Barentssee met een kabel vanuit Groenland permanent af te tappen.

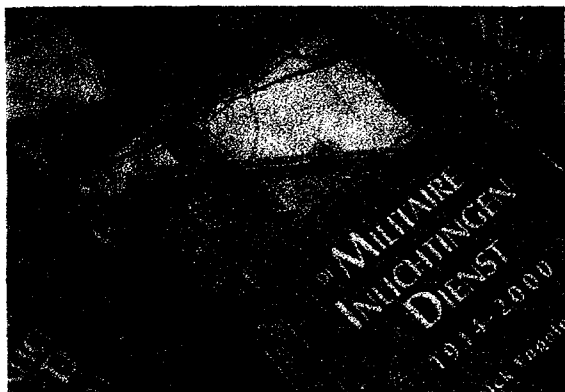
Voor dit project vond hij evenwel geen financiële steun.

Al met al is *Blind Man's Bluff* een fascinerend boek. De voormalige Amerikaanse Staatssecretaris voor Marine, Lehman, schreef in de *Wall Street Journal* over een "dramatische verslaglegging van geheime onderzeeboot operaties vanaf het begin van de Koude oorlog tot aan de dag van vandaag; een briljant verhaal".

Een andere vooraanstaande criticaster, Norman Polmar, vergeleek de leesbaarheid van het boek met die van de eerste werken van Tom Clancy.

Er is nog geen Nederlandse vertaling van het boek. Voor geïnteresseerde lezers verwijs ik naar de website van de uitgever: www.amazon.com.

De Militaire Inlichtingendienst 1914 - 2000 door Dick Engelen. SDU Uitgevers Den Haag 2000. ISBN 9012087732

Dr. Dick Engelen, historicus werkzaam bij de Binnenlandse Veiligheidsdienst is een productief schrijver. Verscheen eerder van zijn hand 'het' standaardwerk over de BVD en werkte hij mee aan de totstandkoming van de 'Wandelingsboekjes' Den Haag en Amsterdam, vorig jaar verscheen van zijn hand het boek 'De Militaire Inlichtingendienst 1914-2000'. Op zich reeds een opvallende gebeurtenis: een BVD medewerker die zich waagt aan een boek over de militaire zusterdienst! Zusterdiensten is een betere beschrijving omdat onder de titel van dit boek niet exclusief de huidige MID schuil gaat maar ook veelvuldig verwijzen wordt naar de gezamenlijke militaire diensten die uiteindelijk uitmondde in de huidige dienst.

Deze beknopte geschiedenis van de militaire inlichtingendiensten in Nederland is een bewerking van het Pivot-rapport, nummer 61, *De Militaire Inlichtingendiensten*, een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid op het gebied van militaire inlichtingendiensten, 1945-1999. De resultaten van dit onderzoek zijn een gezamenlijke uitgave van het Ministerie van Defensie en de Rijksarchiefdienst en verscheen in het voorjaar van 1999.

Het door Engelen, in opdracht van het Ministerie van Defensie geschreven rapport is bedoeld als uitgangspunt bij het samenstellen van het basisselectiedocument voor de MID aan de hand waarvan beslissingen genomen kunnen worden over het bewaren of vernietigen van archiefmateriaal dat door deze dienst en zijn rechtsvoorgangers wordt en is bijeengebracht.

De bewerking van dit rapport tot de uiteindelijke inhoud van het verschenen boek is niet zozeer gelegen in de toevoeging van resultaten van nieuw onderzoek als wel in stilistische aanpassingen met hier en daar een andere indeling. Bovendien werden enkele onderdelen weg gelaten die uitsluitend waren opgenomen ten dienste van het basisselectiedocument MID. Anderzijds werden waar dat paste tekenende details toegevoegd.

De bedoeling van de schrijver is duidelijk: de geschiedenis van de MID, voor een breder lezerspubliek toegankelijk te maken. De waarde van het boek ligt in het feit dat het op een solide historische basis is geschied en dat het met een vlotte pen geschreven is. De wervende tekst van de uitgever op de achterkaft, waarbij gesteld wordt dat met het verschijnen van dit boek een bestaande lacune wordt opgevuld, omdat tot nu toe weinig of geen aandacht aan de geschiedenis van de Militaire inlichtingendienst werd geschonken, is volgens sommige insiders wat te dik aangezet. Een volledige geschiedschrijving die begint tijdens de eerste wereldoorlog en eindigt in het jaar 2000, laat zich niet in slechts 161 bladzijden vastleggen. Wat blijft is dan een beknopte behandeling van overigens uitstekend geselecteerde en interessante onderwerpen. Na het verschijnen van het boek over de Binnenlandse Veiligheidsdienst van dezelfde Dick Engelen, de naslagwerken van Frans Kluiters, Villa Maarheze van Wiebes en De Graaff en toch ook na het boek over onze eigen MARID, wachten we nog op 'het' boek over de MID. Ik kan mij niet voorstellen dat dit boek door een medewerker van de BVD geschreven zal worden.

Tijdens de officiële presentatie van het boek, op 22 maart, in het Defensie Voorlichtingscentrum, gaf het bijna complete Janus bestuur acte de presence.

In memoriam

Op 11 januari 2000, kort na het ter drukke gaan van de vorige Cirkel, bereikte ons het bericht dat kapitein luitenant ter zee SD bd **W.J.M. Kloos** op 78 jarige leeftijd is overleden.

Willem Kloos was al enige tijd ernstig ziek.

Hij vervulde gedurende zijn marineloopbaan diverse functies bij de Marine inlichtingendienst; zijn laatste functie was die van Hoofd Sectie III Beveiliging.

Op 1 februari 2000 is, ten gevolge van een tragisch ongeval tijdens een vaartocht met één der schepen van de Koninklijke marine, overleden het lid van onze vereniging **Mevr. M.H. van der Willigen**. Wij kennen Ria van der Willigen voornamelijk van de tijd waarin zijn aan het bureau Industrie Beveiliging verbonden was. Wij herinneren haar als een vrolijke en toegewijde medewerker.

Op 9 april 2000 is op 63 jarige leeftijd in Oostkapelle overleden het lid van onze vereniging de heer **M. de Kam**. Martin de Kam verliet de MARID als sergeant SDID, waarna hij zich als middenstander vestigde in het Zeeuwse Domburg.

Op 21 april 2000 overleed op 83 jarige in Eindhoven leeftijd de heer **A.W. Dijkwel**. De heer Dijkwel werd op 8 mei 1945 als stuurman bij de koopvaardij benoemd tot reserveofficier bij de Koninklijke marine. Samen met o.a. Max Rutenberg was hij één van de eerste inlichtingsofficieren in het bevrijde Nederland en diende later bij 'Marid Oosten' in het voormalige Nederlands-Indië.

Wij wensen nabestaanden en vrienden van de overledenen veel sterkte toe.

Voor U gelezen in het Marine Nieuws

Uitreiking Duitse onderscheiding

De heer Frank de Boer kreeg op maandag 19 juni 2000 het 'Ehrenkreuz der Bundeswehr in Bronze' uitgereikt. De door de Duitse Minister van Defensie toegekende waardering werd, in aanwezigheid van familie en vrienden, op de Ambassade in Den Haag uitgereikt door de Duitse Defensie Attaché, Ltcol Ralph Guttler. Frank de Boer, werkzaam bij het bureau Buitenlandse betrekkingen van de Marinestaf, kreeg de onderscheiding voor de voortreffelijke wijze waarop hij inhoud geeft aan het in stand houden en verbeteren van de Duits-Nederlandse (defensie) betrekkingen. In zijn toespraak benadrukte Guttler dat het zeer bijzonder is dat het 'Kreuz der Bundeswehr' wordt uitgereikt aan een niet militair.

Gefeliciteerd Frank.

Operationele data

De Operationele Data Faciliteit en operationele datastromen bij de HM

Het Zakboekje is Voltooid Verleden Tijd

In het Marinenieuws van januari 2000 las ik het artikel "Het Zakboekje is Voltooid Verleden Tijd, Operationele Data Faciliteiten (ODF) en Operationele Datastromen bij de K M".

Het ODF is een organisatie-eenheid met de taak op effectieve en efficiënte wijze de operationele eenheden te voorzien van operationele databestanden. De databestanden worden betrokken van een veelheid van organisatie-eenheden binnen de KM. Deze zogenaamde 'Domeinbeheerders' zorgen voor correcte en eenduidige gegevens. Als voorbeeld van een 'domeinbeheerder' wordt het Centrum voor Operationele Data Analyse (CIODA) genoemd. Het CODA is verantwoordelijk voor het samenstellen van de database van Platform/Wapen/Sensoren, Elektronische Oorlogvoering en Akoestische gegevens. Bij het lezen van dit artikel moest ik terugdenken aan mijn eerste (1968) plaatsing bij de MARID, sectie Ia de grote kamer gevestigd op de derde verdieping van de Koningin Marialaan. Collega Dick van den Clooster verwerkte daar, dag in dag uit en vele jaren achter elkaar, geanalyseerde gegevens tot MARID-publicaties (MP's). Onverstoorbaar met zijn onafscheidelijke sigaret achter zijn typemachine, stencil na stencil, was hij 'domeinbeheerder' van het eerste uur. Zijn MP's stonden bij de operationele eenheden model voor de 'zakboekjes'.

Wat mij frappeerde in het artikel van het Marinenieuws is dat de MID (MID/KM), opvolger van de MARID, op geen enkele wijze wordt genoemd. Opvallend, omdat de MARID en later de MID/KM een belangrijk aandeel hadden in het produceren van geanalyseerde gegevens/data voor het operationele deel van de Koninklijke marine. Temeer daar de MID/KM-AIVMS vele jaren de kar trok voor het ODF. Jammer!

Ronald A. Knoth

Voormalig Janus bestuurslid wordt voorzitter KVMO

Voormalig MARID en MID medewerker en Janus bestuurslid van het eerste uur, kapitein ter zee W.H.C. van Straten zal begin maart het voorzitterschap van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren op zich gaan nemen. Wij wensen Wouter en de KVMO van harte geluk met deze benoeming.

Ondanks de overvolle agenda die de functie van voorzitter met zich meebrengt, hopen we toch dat we hem in de komende jaren bij onze bijeenkomsten zullen kunnen begroeten.

'Ingelicht'

Elders in de Cirkel schrijf ik iets over de openheid waarmee de Nederlandse inlichtingen en veiligheidsdiensten zich tegenwoordig naar buiten toe presenteren. Met name de MID lijkt hierbij het voortouw te nemen. In april dit jaar verscheen zowaar een maandelijks informatiemagazine voor de MID, 'Ingelicht' genaamd.

In maart was reeds een zogenaamd 'nulnummer' verschenen dat als een soort pilot moest fungeren. Het blad uitgegeven onder de verantwoordelijkheid van de Directeur MID wordt samengesteld door een twee man sterke redactie met als motto "Openheid waar dat kan, geslotenheid als het moet".

Inmiddels mocht ik als Cirkelredacteur in Ingelicht een wervend stukje over Janus schrijven. Het is een leuk en zeer professioneel ogend magazine geworden waarin interessante artikelen, deels met een informatief en deels met een 'human interest' accent zijn opgenomen. Met name een serie over de verbindingsinlichtingen component van de MID (de opvolger van ons oude TIVC) was interessant.

In het mei nummer maakte DMID in zijn persoonlijke column gewag van zijn optreden tijdens onze jaarvergadering in maart. Ik citeer: "Dat ook de MID elementen van zo'n achterban heeft bleek mij, toen ik een uitnodiging had aangenomen van de vereniging Janus (oud MARID-personeel) om op een avond de nieuwe MID te komen toelichten. Zeer positief! Geen geluiden van 'in onze tijd was alles beter'; wel oprechte belangstelling en veel scherpe en ter zake kundige vragen. Zo'n avond geeft voldoening."

Deze feedback wilde ik U niet onthouden. Ik blijf Ingelicht voor U lezen.

Jaarverslagen 1999 van MID en BVD

Ook dit jaar verscheen het inmiddels traditionele jaarverslag van de Militaire Inlichtingendienst en van de Binnenlandse Veiligheidsdienst.

In dit artikel wordt ingegaan op enkele interessante hoofdstukken uit deze jaarverslagen.

Er is veel veranderd in de wereld van de inlichtingen en veiligheidsdiensten. De openheid waarmee deze instellingen tegenwoordig naar buiten treden zullen menig oudgediende terug doen denken aan de tijd toen 'horen zien en zwijgen' nog een dictaat was. Deze verandering valt zeker ook op bij de huidige **Militaire Inlichtingendienst** waarvan ik met genoegen voor U het jaarverslag 1999 heb bestudeerd. Een bijkans 'glossy' uitgave, rijk geïllustreerd en boordevol met keurig gerangschikte informatie over de taak, inzetgebieden en andere wetenswaardigheden van deze dienst.

De inlichtingentaken van de MID richtten zich in 1999 wederom voor het grootste deel op de voorbereiding en de deelname aan crisesbeheersings-, vredes- en humanitaire operaties. Tevens werd bij deze operaties door de MID personele ondersteuning verleend. Dat betekende voor het personeel nogal eens 'uitzending' naar de **Balkan**.

De niet bepaald stabiele situatie in de **voormalige Sovjet Unie** in combinatie met een hoogwaardige militaire technologie doen de traditionele aandacht van de westerse inlichtingendiensten voor deze voormalige tegenstander bepaald niet verflauwen. De pogingen om Ruslands krijgsmacht te hervormen naar een kleiner, maar moderner leger, hebben tot dusver weinig resultaat geboekt. Rusland blijft kampen met een wanverhouding tussen de omvang van de krijgsmacht en de beschikbare financiële middelen. Rusland blijft daarom voor de keuze staan, of drastische verdere reducties van de

krijgsmacht, of de financiële ruimte voor defensie wezenlijk te vergroten. Wederopbouw en modernisering van de krijgsmacht zijn grotendeels afhankelijk van substantiële economische groei en zal daarom zeker niet voor 2005 plaatsvinden.

De veiligheidssituatie van de overzeese Koninkrijksdelen en de daar aanwezige onderdelen van de Nederlandse krijgsmacht waren ook in 1999 aanleiding om de veiligheidspolitieke en militaire ontwikkelingen in het **Caribisch gebied en Latijns Amerika** te volgen. Hierbij werd in het bijzonder aandacht besteed aan potentiële externe dreigingen voor de veiligheid van Nederlandse militairen in het gebied.

De interne ontwikkelingen in een aantal landen in de regio en de rol van de georganiseerde criminaliteit vormen een (potentiële) dreiging voor de Koninkrijksbelangen. Vanuit dit perspectief werd ook bijzondere aandacht besteed aan de machtswisseling in Venezuela en het aarzeland begin van een vredesproces in Colombia. Daarnaast vroeg een maritiem territoriaal geschil tussen Honduras, Nicaragua en Columbia eind 1999 extra aandacht.

Op het gebied van de **contra-inlichtingen en veiligheidstaak van de MID** wordt in het jaarverslag aandacht besteed aan de vredesoperaties in het voormalig Joegoslavië, de activiteiten van buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten, terrorisme, fundamentalisme, anti-militairisme en rechts-extremisme.

In 1999 voerde de MID 21.324 veiligheidsonderzoeken uit, waarvan ruim 80% betrekking had op de werving van nieuw personeel.

1999 stond voor de MID in het teken van een **interne reorganisatie**. Deze reorganisatie vormt het sluitstuk van een proces van samenvoeging en centralisatie dat reeds in 1987 is gestart.

Als uitgangspunt voor de werkwijze van de nieuwe MID werd het volgende 'Mission Statement' geformuleerd:

"De MID is een flexibele, betrouwbare en unieke leverancier van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie waarmee zij een bijdrage levert aan de efficiency en effectiviteit van het Nederlandse defensieapparaat en aan de internationale context waarin dit opereert. Over haar activiteiten legt zij op transparante wijze verantwoording af aan haar opdrachtgevers en behoeftestellers."

Rest mij de MID voor de komende jaren toe te wensen dat aan dit fraai geformuleerde voornemen kan worden voldaan!

Het jaarverslag van de **Binnenlandse**

Veiligheidsdienst groeit elk jaar in omvang en het is verheugend te constateren dat deze groei gelijke tred houdt met de kwaliteit van de inhoud. Op een zeer lezenswaardige wijze wordt het werkterrein van deze dienst beschreven en er is zichtbaar veel aandacht besteed aan de overzichtelijkheid van de diverse onderwerpen die zowel een binnenlands als een buitenlands karakter hebben. In de inleiding wordt opgemerkt dat de term 'binnenlandse veiligheid' de afgelopen jaren in hoog tempo een andere inhoud en dimensie heeft gekregen. In menig opzicht is sprake van een 'ontgrenzing', die het werk en de taakinvulling van de BVD direct raakt. Scheidslijnen tussen binnen- en buitenland vervagen, niet alleen als gevolg van politieke en juridische ontwikkelingen, maar evenzeer door de technologie.

Wat betreft de **aandachtsgebieden** van de BVD werden in 1999 belangrijke stappen gezet om de dienst een rol te laten spelen bij het onderkennen en tegengaan van illegale migratie. Daarnaast vroeg de toegenomen internationale belangstelling voor terrorisme en de vrees voor het gebruik van nucleaire, biologische en chemische wapens in deze sfeer om intensivering van de Nederlandse bijdrage aan het (inter)nationale contra-terrorismebeleid, een terrein waarop de BVD vanouds een voortrekkersrol vervult. Op het vlak van de vreedzame totstandkoming van de multi-etnische samenleving wordt de aandacht van de BVD in toenemende mate getrokken door tegenkrachten die het

integratieproces verstoren of belemmeren. Veel capaciteit moest voorts besteed worden aan zaken die zich vanuit de actualiteit aandienen, zoals met name de gevolgen van de arrestatie van PKK-leider Öcalan en de effecten van de onrust in Indonesië op de Molukse gemeenschap in Nederland.

Met ingang van 1999 kreeg een **reorganisatie** van de BVD haar beslag. De preventieve - beveiligingsbevorderende - taken, waarvan het belang is toegenomen, werden gebundeld in een nieuw geformeerde directie Beveiliging. Naast informatiebeveiliging vormt ook het instellen van veiligheidsonderzoeken naar kandidaten voor vertrouwensfuncties, ook in 1999 weer een toenemend aantal, een belangrijke taak voor deze eenheid.

Met de reorganisatie werd tegelijk een basis gelegd voor de toekomstige inlichtingentaak buitenland van de BVD, zoals voorzien in de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten die in parlementaire behandeling is. Met het van kracht worden van deze wet zal de BVD als "Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst" (AIVD) verder door het leven gaan.

In de paragrafen gewijd aan de geheime diensten van de voormalige Sovjet Unie wordt aandacht geschonken aan de (voor)publicatie van het boek **'The Mitrokhin archive'** van de auteurs Christopher Andrew en Vasily Mitrokhin die in 1999 tot de nodige publiciteit heeft geleid in Westerse landen vanwege de publieke bekendmaking van een aantal feiten, zoals namen van voormalige KGB-agenten. De BVD is door de Britse autoriteiten sinds 1995 geïnformeerd over Nederlandse aspecten in het door Mitrokhin meegenomen KGB materiaal. Het bleek informatie te bevatten over enkele tientallen personen in Nederland met wie de KGB contact had of wilde hebben. Soms werden deze met naam en toenaam vermeld. In andere gevallen alleen met een codenaam. Veelal betrof het personen wier KGB-connectie bij de BVD bekend was. Waar mogelijk is de bij de BVD beschikbare informatie over de in het Mitrokhin archief genoemde KGB-operaties aan Britse autoriteiten verstrekt.

Andrew heeft in een interview aangekondigd, mits het financieel haalbaar is, een Nederlandse editie te willen uitgeven. Hij is van plan hierin nader in te gaan op KGB-inlichtingenactiviteiten in Nederland en België die nog niet in de Engelstalige versie zijn opgenomen.

Tempo doeloe

"Russische wapens in Hollands schip". Zo luidde de aanhef van een artikel in Panorama van 13 januari 1978.

Het verhaal van een lading Russische wapens voor Angola, een principiële gezagvoerder en een mysterieuze geheime agent.

November 1976, in de haven van Bushire in de Perzische Golf lag het Nederlandse vrachtschip 'Tjonger' (ex. 'Katsedijk' van de Holland Amerika Lijn). Na lossing kreeg de gezagvoerder van de Tjonger opdracht op te stomen naar Dar-es-Salaam in Tanzania voor een lading stukgoed en munitie bestemming Angola. Bij aankomst te Dar-es-Salaam constateerde de gezagvoerder dat er onder de lading ook wapens waren voor de MPLA (de Angolese marxistische bevrijdingorganisatie).

De gezagvoerder lichtte daags zijn rederij in met de mededeling dat hij onder geen enkele voorwaarde de vracht wenste te accepteren. Het vervolg laat zich raden; de principiële houding leidde tot repatriëring en aansluitend, wegens werkweigering, zagezegd ontslag.

De affaire werd door een andere Nederlandse gezagvoerder gemeld aan de Nederlandse ambassadeur te Dar-es-Salaam. Via 'Buitenlandse zaken' kwam de melding tenslotte bij MARID, sectie VII. Besloten werd om naast de principiële

gezagvoerder nog een tweetal zeevarenden te debriefen.

Aldus geschiedde in de loop van 1977. In het Panorama artikel wordt aandacht besteed aan de debriefing van het drietal zeevarenden en aan de achtergrond van de wapenleverantie. Het aardige van het artikel is dat alle drie de opvarenden het verzoek (van ondergetekende) om discretie te betrachten hebben gehonoreerd.

Tot verdriet van de Panorama journalist bleef de geheime agent 'geheim'.

Hoe de affaire afliep? U raadt het al, de koopman won het ook deze keer van de dominee, de gewraakte lading werd op 14 januari 1977, onder toezicht van de MPLA-soldaten te Angola gelost.

Ironie van het verhaal, de Sovjet Unie bestaat niet meer, de Cubaanse aanwezigheid in Angola is al lange tijd geleden beëindigd, Nederlandse militairen hebben deelgenomen aan de vredesoperatie, maar Angola kan zich nog steeds niet verheugen in echte vrede.

Het Panorama artikel zal ik ter hand stellen van de MARID traditiekamer commissie.

Ronald A. Knoth

Voor U geknipt uit 'Ingelicht'

Trotse Frans Arkesteijn levert een klas marine MID'ers af

Tempo Doeloe (2) 'De officier belast met de inlichtingen'

door Wies Platje

Dit waar gebeurde verhaal speelt zich af in de beginjaren zeventig toen de trots van de varende marine nog gevormd werd door Harer Majesteits kruisers 'De Ruyter' en 'De Zeven Provin ciën'. Bij toerbeurt fungeerden deze fiere schepen als vlaggenschip waarbij in de staf van de ingescheepte smaldeelcommandant een officier werd aangewezen als 'Officier belast met de inlichtingen'.

Zijn functie behelsde onder meer het fotograferen van oostblok-schepen die op zee voor de lens zouden verschijnen. En over zo'n lens gaat dit verhaal.

Ik was sergeant op het bureau van de Stafofficier inlichtingendienst van Commandant Zeemacht Nederland en een zeer belangrijk en voornaam onderdeel van mijn werkzaamheden in het oude Paleis bestond uit het bedrijfsgereed en keurig geregistreerd houden van een voorraad Minolta-camera's met bijbehorende adapters en lenzen. Als een nieuwe 'officier belast met de inlichtingen' zijn opwachting kwam maken bij de SOI werd hem, naast allerhande min of meer nuttige informatie, ook een camera met toebehoren uitgereikt. Dat nu was mijn werk. Ik legde de werking van de camera uit en zorgde ervoor dat de bruikleenbon keurig van een handtekening voor ontvangst werd voorzien. Nu terug naar het verhaal. De nieuw aangetreden inlichtingenofficier in de smaldeelstaf, een legendarische marinevlieger waarvan gezegd werd dat hij als officier van de wacht op Valkenburg met een Piper Cub de schildwachten, op patrouille langs het vele kilometers lange hekwerk van het vliegveld, op waakzaamheid controleerde, wenste aan boord gebriefd te worden en aldaar ook zijn camera in ontvangst te nemen.

Dus ik op een winderige namiddag, op de dienstfiets, met mijn spulletjes naar het vlaggenschip.

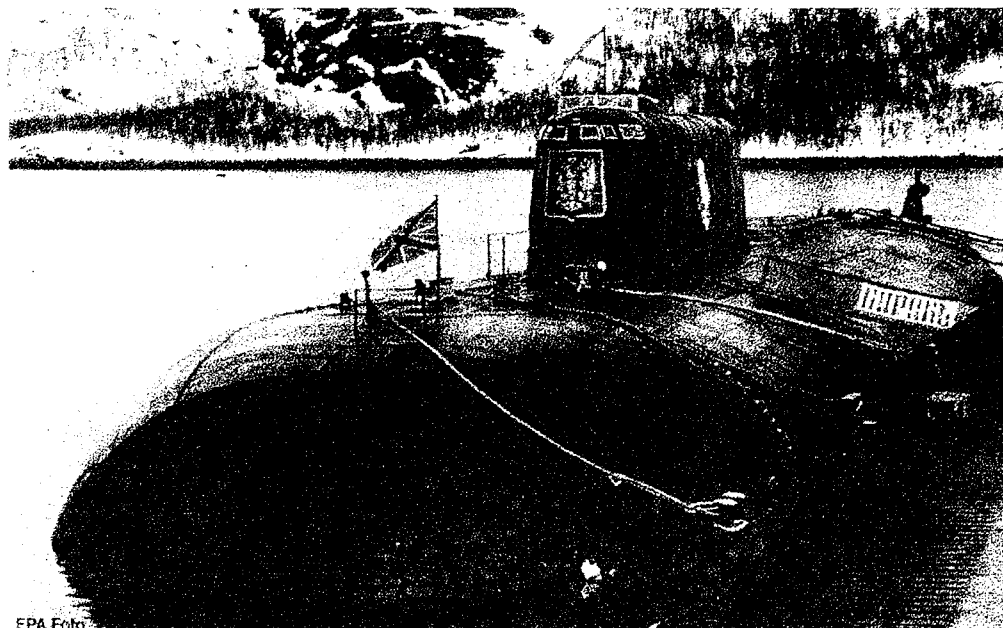
Nadat ik mijn verhaal nog maar goed en wel begonnen was, bleek dat de man vooral gefocust

was op het zo nel mogelijk uitproberen van de fraaie Minolta en maar weinig aandacht kon opbrengen voor een beknopte uitleg van de bijgeleverde handleiding. De laatst bekende positie van de Sovjet Elint-trawler nabij Malin Head bleek helemaal niet aan hem besteed. "Nee, nee dat weet ik" en "Ja, ja ik weet hoe dat werkt; nee hoor ik heb zelf ook zo'n soort camera" en voordat ik kon zeggen dat het belangrijk was om de borgring van de telelens, na bevestiging, nog een slag naar links te draaien, had hij de patrijspoort boven z'n tampat al open gezet en keek ik naar het achterwerk van de met z'n knieën op het bed zittende tijdelijke medewerker van onze dienst. Hoofd en handen verdwenen door de patrijspoort en met enthousiaste kreten en dito bewegingen werd een op dat moment passerende Helderse visserstrawler op de korrel genomen. Mijn toenemend gevoel van ongerustheid werd na enige tijd bevestigd toen ik zag dat de fanatieke fotograaf plotseling zweeg en niet meer bewoog en, terwijl 'mijn' dure telelens met adapter op weg was naar een eeuwig zandbed op de bodem van het Nieuwe Diep, draaide de man zich om en staarde ik verbijsterd naar het blote inwendige van een Minolta kleinbeeldcamera. Zoals dat een officier van de Koninklijke marine betaamt nam de beste man onmiddellijk het initiatief en met een brede grijns concludeerde hij dat het maar goed was, dat hij nog niet voor ontvangst van de camera en de lens getekend had.

Toen ik op de fiets weer naar het Paleis onderweg was en de Helderse visser, zich onbewust van alles wat zich had afgespeeld, keurig achter de Moormanbrug af meerde, zal onze 'officier belast met' waarschijnlijk gedacht hebben: "Zo zie je maar weer, die lui van de MARID met hun spullen zijn èn blijven niet te vertrouwen".

Nogmaals de Kursk

In de maand augustus was de verongelukte Russische onderzeeboot Kursk, de K-141, bijna weken lang voorpaginanieuws. Iedereen leefde sterk mee met de reddingspogingen van Engelse en Noorse duikers en met name zeer veel oud marinemensen zullen hebben stil gestaan bij de menselijke tragedie die zich in de Barentssee, honderd zeemijl ten noorden van het Kola schiereiland afspeelde: honderd achttien Russische marinemensen verloren het leven. Vermoedelijk stierven de meesten van hen onmiddellijk als gevolg van een exploderende torpedo in de boot.

EPA Foto

Het feit dat Noorse en Engelse experts nodig waren om de ware omvang van de scheepsramp vast te stellen bevestigde het vermoeden dat de eens zo trotse Rode vloot niet meer in echt goede doen is. Anderzijds vestigde de tragedie ook de aandacht op het feit dat de Noordelijke vloot, nog immer uitgerust met schepen met een indrukwekkende slagkracht, een wezenlijk onderdeel blijft vormen van de militaire inspanningen van het economisch zo geplaagde Rusland. Het feit dat met name Amerikaanse aanvalsonderzeeboten nog steeds regelmatig in de Barentssee opereren bevestigt deze aanname. Voor een beter begrip, lijkt het mij nuttig om, naast alle meer maar vaak minder deskundige journalistieke verslaggeving rond de Kursk, aandacht te schenken aan een aantal ter zake doende feiten en omstandigheden die de achtergrond vormen van dit zeer indrukwekkende incident. Tevens wordt in dit artikel aandacht besteed aan de gevolgen van de ramp en de manier waarop de Russische autoriteiten de publieke opinie trachten te beïnvloeden.

Een 14.000 ton metende onderzeeboot van de Oscar II klasse (in Rusland Antyey, type 949A genoemd) waartoe de Kursk behoorde, kan het beste omschreven worden als een 'onderzeese slagkruiser' met een vermogen doelen te treffen tot op een afstand van 340 zeemijlen. Met haar enorme slagkracht vormt zij de trots en de vooruit geschoven pion van de Russische marine. Bewapend met vierentwintig 'Chelomey Granit' geleide projectielen (Nato aanduiding: SS-N-19 'Shipwreck'), achtentwintig 'Novator 100-RU Veder' (SS-N-16A 'Stallion') anti-onderzeebootprojectielen en torpedo's moet deze onderzeeboot, als geïntegreerd onderdeel van een 'Command, Control en Communication' infrastructuur in staat worden geacht in zeer korte tijd met een vijandelijk vlootverband af te rekenen. Amerikaanse marine experts maakten bekend dat de niet nucleaire oorlogskoppen van de aan boord van dit

type geïnstalleerde wapensystemen een totale vuurkracht hebben gelijk aan die van de twee Amerikaanse atoombommen die een einde maakten aan de oorlog met Japan. Uit informatie van de gezaghebbende Jane's groep blijkt dat het SS-N-19 projectiel geschikt is voor het inzetten van een 500 kiloton nucleaire lading. De boten van de Oscar II klasse zijn uitgerust met een bijzondere detectie sonar, die als één van Ruslands best bewaakte militaire geheimen moet worden beschouwd.

Binnen de Nato werd in het traditionele WO III scenario aangenomen dat boten van de Oscar II klasse, waarvan op het moment van de ramp 8 eenheden beschikbaar waren, voornamelijk zouden worden ingezet tegen Amerikaanse 'carrier battle groups' en tegen onderzeeboten die deze verbanden beschermen.

De Kursk werd in 1995 in dienst gesteld en opereerde in september 1999 in de Middellandse Zee, zij was bestemd om later dit jaar deel te nemen aan geplande operaties met een Russisch smaldeel in het Midden Oosten.

Mogelijk waren de vlootoefeningen in augustus onderdeel van de voorbereiding op deze operaties. Naar verluid had de Kursk op die fatale ochtend een succesvolle lancering uitgevoerd van haar belangrijkste wapensysteem, de SS-N-19. Het afgevuurde projectiel was voorzien van een zestienhonderd pond conventionele oorlogskop. De lancering was succesvol en bracht een drijvend doel op tweehonderd mijl afstand tot zinken. In de namiddag van de fatale zaterdag begon de Kursk aan wat haar laatste operatie zou worden, een gesimuleerde vernietiging van een vijandelijke onderzeeboot met behulp van haar SS-N-16A Stallion projectiel.

Dit projectiel is een torpedo die, na lancering uit de 26 inch torpedobuis, met behulp van een raket-booster door de lucht met een supersonische snelheid naar het gebied van het doel wordt gebracht om vervolgens als torpedo onderwater haar vernietigend werk te doen.

Van het SS-N-16A wapensysteem zijn tot op heden nog geen foto gepubliceerd hetgeen duidt op een hoge mate van geheimhouding door de Russische marineleiding.

De door de Kursk af te vuren Stallion was uitgerust met een 220 pond explosieve oorlogskop.

Bronnen van de Jane's groep vermeldden dat de Kursk zich voorbereedde op de lancering van het projectiel en dat op het moment dat de Kursk zonk Noorse seismologen twee explosies registreerden. De eerste had de kracht van 1.5 op de schaal van Richter. De tweede explosie, twee minuten en vijftien seconden later, had een kracht van 3.5 hetgeen overeenkomt met de kracht van een explosie van 1 tot 2 ton TNT.

Het lijkt aannemelijk dat de raket booster van het wapensysteem voortijdig in de torpedobuis tot ontsteking is gekomen, waarna vervolgens de torpedo, binnenboord, tot ontploffing kwam. In de tussenliggende dramatische twee minuten heeft de commandant van de Kursk een vergeefse poging gedaan om de boot naar de oppervlakte te sturen. De kracht van de explosie scheurde de dubbele huid van de boot aan stuurboord zijde geheel open. Wat later bevestigd werd hadden de bemanningsleden geen enkele kans deze ramp te overleven.

Mocht in augustus vorig jaar in de westerse pers de suggestie zijn gewekt dat de Kursk een goedkoop stuk machinerie was en dat haar bemanning bestond uit

slecht getrainde amateurs en daarom ten onder ging, dan dient deze zienswijze drastisch te worden bijgesteld. Immers, naast een aantal eerdere ongelukken die zich met Sovjet nucleaire onderzeeboten heeft voorgedaan, heeft ook de Amerikaanse marine enkele van deze boten verloren. Daarom is het goed om, alvorens dieper in te gaan op de vele theorieën en geruchten over de oorzaak van de ramp die direct erna de ronde deden, het ongeluk in een breder perspectief te plaatsen.

Het ernstigste ongeluk in de geschiedenis van de onderzeeboot vond plaats in april 1963 toen de nucleaire aanvalsonderzeeboot USS 'Thresher', tweehonderd zeemijlen uit de kust van New England, zonk en de 129 bemanningsleden omkwamen. De oorzaak van de ramp is nimmer vastgesteld. Het wrak van de Thresher ligt op bijna drieduizend meter diepte, onbereikbaar voor duikers.

Het verlies van de Thresher bleef niet de enige catastrofe met Amerikaanse nucleaire onderzeeboten. Vijf jaren later, in mei 1968, verdween USS 'Scorpion' die was uitgevaren met de opdracht Sovjet marine eenheden nabij de Canarische eilanden te schaduwen. De Scorpion was drie maanden op zee en werd op 17 mei terug verwacht in Norfolk. Ze kwam nooit aan. Nog immer circuleren binnen de Amerikaanse marine geruchten over een noodlottige confrontatie met Russische marineschepen nadat de aanwezigheid van de Scorpion door hen was ontdekt. De officiële lezing bestrijdt deze geruchten. Op het fatale moment bevond de Scorpion zich op een afstand van meer dan tweehonderd mijlen van de Sovjet eenheden. Een zware explosie had haar romp opengescheurd. Aangenomen wordt dat een eigen torpedo door een foute bediening op scherp werd gezet en dat in een desperate poging om een ramp te voorkomen de commandant de torpedo gelanceerd heeft. De niet te controleren torpedo richtte zich vervolgens op de ongelukkige Scorpion die daarop zonk naar een diepte van zesendertighonderd meter.

Op zee kan veel misgaan, in het bijzonder met een onder water varende 'bom'. Niet alleen is veel materiaal aan boord explosief, maar in het geval van schade aan de boot kan het onder grote druk binnenstromende zeewater fataal zijn.

De grote druk en de lage water temperatuur vormen voor de bemanning een levensgevaarlijke bedreiging. De gevolgen van menselijk falen in een onderwater omgeving brengen risico's met zich mee die niet te vergelijken zijn met ongelukken op land. Met miljoenen tonnen zeewater die op de romp drukken zijn de kansen van een onderzeeboot om na een explosie weer boven te komen niet bepaald groot.

Direct na de ramp deed de Russische marine pogingen om de suggestie wekken dat de Kursk een aanvaring zou hebben gehad met een Britse onderzeeboot of mogelijk met een uit de tweede wereld oorlog afkomstige zeemijn.

In de Amerikaanse pers verschenen berichten dat Amerikaanse akoestische opnamen die op een afstand van een paar honderd mijlen werden gemaakt, de aanwezigheid in de nabijheid van de Kursk van een ander schip niet bevestigden.

Deze opnamen werden naar het zich laat aanzien gemaakt door de Amerikaanse nucleaire onderzeeboot USS Memphis.

Het is eveneens opvallend dat, in de eerste dagen na de ondergang van de Kursk, door Russische officials een aantal malen misleidende informatie werd verspreid.

Deze misleiding duidt op een niet succesvolle poging om het tijdstip van de ramp voor meer dan een dag te verhullen.

Tevens werd een poging ondernomen om de wereld te misleiden over de 'redbaarheid' van de bemanning.

Aanvankelijk werd de inzet van diepzee-duikers door de Russische marineleiding tegengewerkt.

Dit laatste mag niet worden uitgelegd als een gebrek aan zorg voor de bemanning van de Kursk. Het duidt op een zekerheid bij het commando van de Noordelijke vloot dat er bij een onderwater explosie van deze omvang geen sprake kan zijn overlevenden.

Waarschijnlijk kwamen de woorden van de commandant van de Noordelijke vloot Vyacheslav Popov, uitgesproken op de maandag na de ramp, voort uit een diep gevoel van wroeging: "Vergeef de kinderen, vergeef jullie zoons en vergeef mij voor het feit dat ik jullie jongens niet heb terug gebracht". Defensie minister Igor Sergeyev daarentegen toonde weinig of geen wroeging.

Hij greep het zinken van de Kursk aan als een gelegenheid om de Russische marine af te schilderen als zwak en financieel armlastig. "Beroofd en uitgekleeft" waren zijn woorden. Hoewel, tijdens een zeer onvriendelijk debat met de chef van de Generale staf Anatoly Kvashnin, minister Sergeyev zich recentelijk nog tegenstander van een verhoging van de marine en leger begroting toonde, gebruikte Sergeyev het drama met de Kursk schaamteloos als een rechtvaardiging van een aanvulling op het defensiebudget.

Sergeyev ging eveneens door met het suggereren dat het verlies van de Kursk veroorzaakt werd door een aanvaring met een ongeïdentificeerde onderzeeboot.

Om kracht te zetten bij deze redenering, maakte de Russische marine bekend dat stukken van de dekrailling van een Britse onderzeeboot waren gevonden op nog geen driehonderd meter afstand van het wrak van de Kursk. Londen reageerde hierop met de mededeling dat op 12 augustus geen Britse onderzeeboten actief zijn geweest in de nabijheid van de Kursk. Wel is inmiddels duidelijk geworden dat HMS Splendid ten tijde van het ongeval in de noordelijke Atlantische Oceaan opereerde.

Het meest frappante bericht kwam van de hand van Anton Ponomarev die in de Pravda gewag maakte van een ogenschijnlijk uit het Kremlin 'gelekte' mededeling dat een Amerikaanse onderzeeboot de Kursk zou hebben getorpedeerd, een incident waarmee WO III moest worden uitgelokt. De boosdoener in het incident veronderstelde Ponomarev was USS Memphis, die naar werd beweerd schade had opgelopen en voor reparatie een Noorse haven moest binnenlopen.

Op 29 augustus bevestigde de New York Times, in een artikel onder de kop "US Spy Sub said to record torpedo blast aboard Kursk" van de hand van Steven Lee Myers en Christopher Drew de aanwezigheid in de Barentssee van USS Memphis en een niet nader genoemd zusterschip (later verscheen in de internationale pers de naam van USS Toledo). Beide boten hadden de opdracht om de Russische marineoefening te schaduwen. Ook het feit dat de Memphis na de ramp de Noorse haven Bergen was binnengelopen werd in dit artikel bevestigd. Het zou hier gaan om een reeds lang van tevoren aangekondigd vlootbezoek. De meest voor de hand liggende conclusie is dat de door de Memphis vastgelegde akoestische data van het ongeval onmiddellijk voor 'in depth analysis' per vliegtuig vanuit Noorwegen naar het Amerikaanse marine inlichtingen centrum te Suitland, Maryland werd overgevoerd.

Steven Drew is co-auteur van het in 1998 in de Verenigde Staten verschenen boek 'Blind Man's Bluff'. In dit boek komen voor het eerst in de geschiedenis van de Amerikaanse onderzeedienst officieel voor publicatie vrijgegeven feiten en achtergronden van de operaties van Amerikaanse onderzeeboten in de Barentssee aan de orde. In Amerika werd dit boek als een sensatie van de eerste orde ontvangen.

In het artikel in de New York Times wordt tevens melding gemaakt van de aanwezigheid in de Barentssee van het Amerikaanse inlichtingschip 'Loyal'. Dit schip met civiele registratie wordt bemand met een gemengde burger en militaire bemanning. De taak van de Loyal en soortgelijke schepen bestaat uit het verzamelen van akoestische informatie t.b.v. onderzeebootbestrijding.

De Loyal is daartoe onder andere uitgerust met een 'towed array sonar'.

Aangenomen mag worden dat de zich op relatief veilige afstand bevindende Amerikaanse eenheden in staat zijn geweest een zeer goed inzicht te krijgen in wat zich op die zaterdag in het hoge noorden heeft afgespeeld.

Een hoge Amerikaanse marineofficier deelde desgevraagd mee dat de eigen eenheden geen enkele schade opliepen: "Not a teacup was rattled" was zijn geruststellend commentaar.

Eén van de zaken die de tragedie met de Kursk ons leert is dat binnen bepaalde kringen in het Russische militaire apparaat nog steeds een onveranderde 'koude oorlog' mentaliteit heerst. Onvermoeibaar wordt het westen bij elk incident beschuldigd van wangedrag. Wat veranderd is is de houding van het Russische volk dat zich steeds minder lijkt te lenen voor de propagandataal vanuit het Kremlin.

Het volk was ontdaan over de manier waarop President Putin de affaire trachtte af te handelen en hechtte geen waarde meer aan de officiële marine versie van de ramp.

Ondanks het feit dat Rusland nagenoeg bankroet is wordt het bouwprogramma van de Oscar II klasse, zij het vertraagd, voortgezet.

De laatste eenheid, de K-530 'Belgorod' bevindt zich in de afbouwfase op de Severodvinsk Scheepswerf. Er zijn geruchten dat China geïnteresseerd is in de aankoop van deze onderzeeboot.

In een in begin oktober door het Institute for the Study of Conflict, Ideology and Policy van de Boston University gepubliceerd artikel van de hand van Pavel Felgenhauer, een onafhankelijke, in Moskou gestationeerde defensie analist, werd de houding van de Russische autoriteiten na de ramp met de Kursk omschreven als "van een erg hoog Sovjet gehalte". Door hen werd informatie achter gehouden, feiten verdraaid, de waarheid geweld aangedaan en er werden op xenofobie gebaseerde fantasieën als vaststaande feiten verkocht. Hoewel er geen enkele aanwijzing is voor de aanname dat de Kursk met opzet door een westerse onderzeeboot tot zinken is gebracht, zullen veel Russische militairen, op grond van hetgeen van hoger hand wordt gesuggereerd, geloven dat dit wel degelijk het geval is geweest. Ook de huidige propaganda campagne heeft het bekende Sovjet karakter: De door de overheid gesubsidieerde media herschrijven het drama met de Kursk tot een heldensage waarbij zeelieden bij de verdediging van het moederland zijn omgekomen.

De Russische pers (o.a. de 'Nezavisimaya Gazeta' van 13 september jl.) beweert dat president Clinton, tijdens een telefoongesprek met zijn Russische collega Putin, in feite heeft toegegeven dat een Amerikaanse onderzeeboot een 'hit and run' aanval op de Kursk heeft uitgevoerd.

Er werd tevens beweerd dat Clinton's recente besluit niet door te gaan met de ontwikkeling van een nationaal anti-raketen systeem (NMD), genomen was als compensatie voor Rusland voor de schade die door de Amerikaanse marine bij het tot zinken brengen van de Kursk en de dood van 118 opvarenden was aangericht.

Russische bronnen die verbonden zijn aan het militaire establishment nemen ook stilzwijgend aan dat de boosdoener (een Amerikaanse of Britse onderzeeboot), naar één of andere Navo-basis heeft koers gezet om daar 'haar wonden te likken'. De Amerikaanse en de Britse regering weerhouden hierbij alle informatie waaronder over het feit dat ook eigen opvarenden bij de aanvaring zouden zijn omgekomen.

Uiteraard hebben Washington en Londen ontkend dat één van haar boten betrokken was bij de Kursk tragedie. Desalniettemin eiste Rusland's minister van defensie Igor Sergeev in het openbaar dat Russische officials toestemming moeten krijgen om de nucleaire onderzeeboten USS Memphis, USS Toledo en HMS Splendid te inspecteren. De weigering van de westerse mogendheden om aan zo'n inspectie mee te werken werd door Rusland geïnterpreteerd als een duidelijk bewijs van het feit dat de Kursk werkelijk door de Navo tot zinken werd gebracht.

Het hoofd van de staatscommissie die belast is met het onderzoek naar de ramp, waarnemend eerste minister Ilya Klebanov, voegde extra brandstof toe aan de groeiende anti-westerse razernij in Rusland met zijn opmerking gedaan op 15 september in de Doema dat "zeelieden van de nucleaire kruiser 'Peter de Grote' (Kirov-klasse), in het gebied waar de Kursk zonk, buitenlandse noodboeien in zee hebben waargenomen, maar dat deze boeien aanvankelijk half onder water dreven en later volledig verdwenen waren, hetgeen zou duiden op een ingebouwd zelfvernietigingssysteem".

Het verschijnen van "buitenlandse" groen-witte boeien in het rampgebied werd in eerste instantie gemeld door Arkady Mamontov, een journalist van het staats TV kanaal RTR. Later deelde hij mee dat hij een drijvende zak met aardappelen afkomstig van de kruiser Peter de Grote had waargenomen. Deze ontdekking deed de Russische marine uiteindelijk ook, maar bleef, hierdoor in verlegenheid gebracht, spreken over 'mysterieuze buitenlandse boeien'.

Al met al is de reactie op het ongeval van de kant van de Russische militaire en civiele bureaucratie, in westerse ogen, als paranoïde te beschouwen. In plaats van gebruik te maken van de golf van medeleven die de ramp in het westen veroorzaakte door het nauwer aanhalen van contacten, uiten de Russische autoriteiten, in typische Koude Oorlog stijl, beschuldigingen waarbij zij de indruk wekken niet te weten dat het in de Verenigde Staten en in andere Navo landen absoluut onmogelijk is een aanvaring van een eigen marineschip, zeker indien daar doden bij gevallen zijn, voor het publiek geheim te houden.

Half oktober keerde het wetenschappelijk onderzoekingsvaartuig 'Akademik Mstislav Keldysh' terug van een expeditie om onderzoek te gaan uitvoeren naar het wrak van de Kursk. De Keldysh is uitgerust met twee 'Mir' diepzee submersibles die recentelijk gebruikt werden voor het onderzoek naar de romp van de 'Titanic'. In feite was de Keldysh bij de Titanic op het moment dat de Kursk zonk bezig met het verdienen van veel geld met rijke toeristen die een glimp wilden opvangen van het meest beroemde scheepswrak in de geschiedenis. De Russische autoriteiten verzochten de eigenaars van de Keldysh deze lucratieve missie te beëindigen en koers te zetten naar de plaats des onheils. Moskou diende hiervoor maar liefst \$10.000.000 te betalen. Waarnemend eerste minister Klebanov, hoofd van de staats onderzoekcommissie vertelde de pers dat met behulp van de Mir onderzeebootjes thans "volledig de omvang van de ramp en hoe de binnenste sectie tussen het eerste en het tweede compartiment was weggeblazen" duidelijk is geworden. De Mir's verzamelden tevens enkele brokstukken van de gezonken boot. De vraag is of dit alles was. Een Mir kan tot meer dan 6000 meter diepte afdalen, voorwerpen verzamelen en video opnames maken. Maar de Kursk is geen Titanic, immers ze ligt niet op de bodem van de Atlantische Oceaan, maar slechts honderd meter diep en er is geen krachtig hightech apparaat als de Mir voor nodig voor het simpel bekijken van het wrak. Twee dagen na de ramp slaagde de marine erin om video opnamen van de Kursk te maken. In augustus filmde Noorse duikers het wrak en drongen zelfs de boot binnen. In oktober vetrok een andere Russische Noorse expeditie aan boord van het platform Regalia naar zee met de plannen om het wrak binnen treden,

maar ook om vast te stellen wat er gebeurd is en om zoveel mogelijk stoffelijke resten van de bemanning te bergen. Op 26 oktober werden inderdaad de eerste lijken geborgen en trof men een brief aan van één van de officieren waaruit blijkt dat althans een klein gedeelte van de bemanning nog enige tijd in leven is geweest.

Het is duidelijk dat duikers veel beter zijn uitgerust om de Kursk te onderzoeken dan een Mir. De duikers zullen meer kunnen zien en kosten aanzienlijk minder.

Medegedeeld werd dat deze expeditie ongeveer \$6.000.000 zal gaan kosten. De achtergronden van deze merkwaardige gang van zaken werden opgehelderd door Admiraal Vladimir Valuyev, plaatsvervangend bevelhebber van de Baltische vloot die recentelijk tegenover journalisten in Kaliningrad mededeelde dat "het onderzoekings materiaal aan boord van de Keldysh bedoeld is om brokstukken te verzamelen rond de romp van de gezonken onderzeeboot. In de zienswijze van het marine opperbevel moeten deze brokstukken fragmenten bevatten van de vreemde onderzeeboot die het ongeluk veroorzaakte". Met andere woorden de Keldysh was in de Barentssee niet om de Kursk te onderzoeken, maar om de zeebodem af te zoeken naar bewijsmateriaal. Valuyev vervolgde met de mededeling dat "indien bewijs gevonden wordt, dit naast de morele aanklacht, tevens een financiële claim voor de schuldige partij zal opleveren". De marine is van mening dat het Westen Rusland miljarden dollars als compensatie voor de Kursk zal moeten betalen.

De Mir's onderzochten vier vierkante kilometers zeebodem rond het graf van de Kursk maar vonden geen Amerikaanse of Britse wrakstukken. Nochtans ging Klebanov door met het stellen dat een aanvaring met een vreemde onderzeeboot de meest waarschijnlijke oorzaak van de ramp met de Kursk is. De Russische marine gelooft dat de Keldysh simpelweg geen geluk heeft gehad toen zij er niet in slaagde enig bewijs van een noodlottige aanvaring te vinden. Marinebronnen vermeldde dat de Kursk nog enige tijd na de 'aanvaring' manoeuvreerde en dat het bewijs van het door de Navo veroorzaakte onheil ergens op de zeebodem ligt en later zal worden gevonden.

De Kursk is dood, de doden worden geborgen maar de sage leeft voort.

Wies Platje

Bronnen: 'The Kursk's dark mission' door Charles Smith, 'The sinking of the Kursk' door J.R. Nyquist, 'The curse of the Kursk' door Peter B. Martin en 'Tragedy Keeps Paranoia Afloat' door Pavel Felgenhauer.

Namenlijst Vereniging JANUS (stand per 01-11-2000)

Dhr. A.H. van Amelsje
 Dhr. F.C. Bakker
 Dhr. S.R. Bakker
 Dhr. H.L. Bardsman
 Dhr. J.F. Bastiaans
 Mevr. S.J.P. Beauchamp
 Mevr. J.L. van Beek
 Dhr. J.C. Beekhuis
 Dhr. J. Beumer
 Mevr. I.M.J. van Buerden
 Dhr. Drs. J.M. de Blas
 Dhr. N. Bloemendaal
 Dhr. M. Blokland
 Dhr. Mr. Drs. J. Boenda
 Dhr. F. de Boer
 Dhr. Mr. O.W. Burgard
 Mevr. C.M. Bus
 Dhr. J.W. Besboom
 Dhr. R.P. Brand
 Dhr. J.J. Bruijze
 Dhr. J.H. Comma
 Dhr. J.G. Coster
 Dhr. Mr. S. Commelin
 Dhr. W.B. Donker-Curtius
 Dhr. P.W. van Dorp
 Dhr. J.A. van Driel
 Dhr. A.M. van Duijnhoven
 Dhr. P.A. den Duijn
 Dhr. H. van Eijken
 Dhr. R.P. Fama
 Dhr. J.J. Fentzen
 Dhr. H.T.C. Gerritsen
 Dhr. B.A. Gerdin
 Dhr. C. van der Giessen
 Dhr. R. Gort
 Mevr. J.E. ten Ham
 Mevr. M.M.M. de Heer
 Rasmijn
 Dhr. R.J. Heikling
 Dhr. R.J. Hendriksen
 Dhr. C. Hertenberg
 Dhr. R.J. van Heumen
 Dhr. C. ten Hoeve
 Dhr. R.A.D. de Hong
 Dhr. J.H. Horstman
 Dhr. S.W. van Idsinga

Mevr. H.F. Jacobs
 Dhr. J. Jansen
 Dhr. M.W. Jansen
 Dhr. C.G. Kamerling
 Mevr. T.M. Kempen
 Dhr. H.H.J. Kerckhof
 Dhr. P. Kesteloo
 Dhr. H.H. Kleinengamers
 Dhr. Drs. G.J.B. Kleinsma
 Dhr. R.A. Knolte
 Dhr. A.H. Kokke
 Dhr. W.J. Korving
 Dhr. E.B.W. Kooes
 Dhr. J.M. Krougman
 Dhr. G. de Kruit
 Dhr. L.A.J. Kruit
 Dhr. G.J. Lalleman
 Dhr. H.A. Langenberg
 Dhr. F. Lansing
 Dhr. W.T. Lamsink
 Dhr. A.H. van Loon
 Dhr. E.J.F.W. Maas
 Dhr. J. Meis
 Dhr. Drs. K.M. Meulmeester
 Dhr. F.A. van Mit
 Dhr. R. Mollema
 Mevr. A. Moelenaar
 Dhr. H.Th. de Mout
 Dhr. Mr. L.B.J. Moyle
 Dhr. S.H. Muller
 Dhr. C. Nagengast
 Dhr. A. van Nes
 Mevr. R.A. Nijpels - Esposito
 Dhr. Ir. J.S. Noot
 Mevr. K.E. Nuse - Ka
 Dhr. G.H. Overbosch
 Mevr. A.P.R. Pieterse - De Geus
 Dhr. W. Pijne
 Dhr. G. Pijne
 Mevr. C.H. Randsveld - Gervé
 Dhr. D.F. Radsale
 Dhr. R. Reindas
 Dhr. R.A. Rense
 Dhr. P. Reijfs
 Dhr. I. Reijfs
 Dhr. Drs. M. Reijnenberg

Jhr. Mr. E.A.C. Sandberg
 Dhr. A. Scheffelaar
 Dhr. H. van Schilt
 Dhr. R.S.J. Schmitt
 Dhr. H. Scholten
 Dhr. J.F. Schoonenberg
 Dhr. M. Simon
 Dhr. J. Stof
 Dhr. J.J.M. Steets
 Dhr. C. de Strik
 Dhr. J. Smit
 Dhr. Ir. L. Sach
 Mevr. M.W.H.T. Staats
 Dhr. W.M. Steenis
 Dhr. P. Steinhilber
 Dhr. F. van Straten
 Dhr. W.H.C. van Straten
 Dhr. M. Stijls
 Dhr. W.J. Stuyghoven
 Dhr. B.C. Tak
 Dhr. J.C. Tempelaar
 Dhr. J. Theuvsen
 Dhr. Dr. J. van Tilburg
 Dhr. W. Timmer
 Dhr. C.D. Tuijnstra
 Dhr. J.M. Veldman
 Dhr. W. in 't Veld
 Dhr. A.J.M. van Veen
 Dhr. J.W.M. van de Ven
 Mevr. M.C. Verlaan - Van
 Dhr. G.Th. Vermeulen
 Dhr. T.J.B. Visser
 Dhr. Mr. E.M. Vos
 Mevr. R. Volijk - Comelis
 Mevr. M.M. Wagenaar - Fossan
 Dhr. Drs. A.S. de Waele
 Dhr. G.M.H. de Weijer
 Dhr. C.J. van Westenbrugge
 Dhr. E.J. van Wijck
 Dhr. Drs. H.J. Willemsen
 Dhr. H. Winkelman
 Dhr. H.J. Wolke
 Mevr. H.B. Wolfdrik - Polak

Tempo Doeloe

Hr.Ms. De Ruyter pikt paaltjes

Laten we nu even heel eerlijk wezen! Natuurlijk werd er bij de MARID altijd keihard gewerkt. Maar soms hoorde je op een kamer, op de gang of aan de bar dat er verschrikkelijk hard gelachen of stil geluisterd werd. Vaak was de aanleiding hiervan een collega die een grappig of interessant verhaal vertelde over iets dat hijzelf of een collega bij de Marine of bij de MARID had meegemaakt. Die verhalen zoeken we voor de rubriek Tempo Doeloe.

De Cirkel is een uitgave van de Vereniging Janus.
Verschijnt 1 à 2 maal per jaar, uitsluitend bestemd voor leden.
Adreswijzigingen opgeven bij:

Ledenadministratie Vereniging Janus
Ds. Martin Luther Kingweg 104
1411 EG Purmerend

Uitgave van de vereniging van personeel van de voormalige
Marine Inlichtingendienst